

КОРРУПЦИЯ ВА МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ

Тинибеков Ориф

Тошкент амалий фанлар университети 1-факультет декан ўринбосари
Ўзбекистон Миллий Университети докторанти, мустақил изланувчи (PhD)

Аннотация

Мақолада ижтимоий ҳимоя тизимида эмпирик тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказишда эксперт сўрови усулининг самарадорлиги ўрганилган. Ўзбекистонда аҳолининг эҳтиёжмант қатламларини ижтимоий ҳимоялаш тизимини рақамли технологиялар асосида такомиллаштириш истиқболлари эксперт баҳолаш методологияси асосида очиб берилган.

Аннотация

В статье исследуется эффективность методики экспертного опроса при организации и проведении эмпирических исследований в системе социальной защиты. На основе методологии экспертной оценки раскрыты перспективы совершенствования системы социальной защиты малообеспеченных в Узбекистане на основе цифровых технологий.

Annotation

The article examines the effectiveness of the method of expert inquiry in the organization and conduct of empirical research in the social protection system. Prospects for improving the system of social protection of the needy in Uzbekistan on the basis of digital technologies are revealed on the basis of the methodology of expert assessment.

Калит сўзлар: Коррупция, парахўрлик, таъмагирлик, “Кўринмас қўллар”, “Касаллик” худуди, тараққиёт кушандаси, ижтимоий ҳимоя, рақамли иқтисодиёт, ягона электрон платформа, эҳтиёжманд қатламлар, муниципал бошқариш, тенденция, эмпирик тадқиқотлар, моделлаштириш, эксперт сўрови, модератор, экстраполяция, эвристик қарашлар, креативлик.

Ключевые слова: Коррупция, взяточничество, жадность, «Невидимые руки», зона «Болезнь», отрицательно влияет на развитие, социальная защита, цифровая экономика, единая электронная платформа, малообеспеченные слои, муниципальное управление, тренд, эмпирические исследования, моделирование, экспертный опрос, модератор, экстраполяция, эвристические взгляды, творчество



Keywords: Corruption, bribery, greed, "Invisible hands", "Disease" zone, negatively affects development, social protection, digital economy, single electronic platform, needy strata, municipal management, trend, empirical research, modeling, expert survey, moderator, extrapolation, heuristic views, creativity

Коррупция кенг қамровли тушунча бўлиб, у жамиятнинг айрим қатламлари, тоифалари, гуруҳлари кундалик фаолиятига айланиб, ўзаро бир-бирига боғланиб, чирмашиб кетганлигидан кўз юмиб бўлмайди. Ушбу масалада давлатнинг ҳуқуқ-тартибот идоралари бирмунча ҳушёр, зийрак бўлиши, шунингдек, нодавлат ташкилотлари, турли комиссиялар, журналистлар, мустақил судлар тизими фаолроқ ишлаши ҳақида тадқиқотчилар анчадан бери ёзиб келади. Айниқса сиёсатчилар, социологлар, психологлар, тарихчилар, давлат органлари, сиёсий партиялар, энг муҳими, амалиётчилар масалани таҳлил этиш ва ечимини топиш устида бош қотириши лозим бўлади.

Коррупция, биринчидан, жамиятда адолатсизлик, тенгсизлик ва аҳолининг норозилигига олиб келади, бу эса барча соҳадаги ислоҳотларнинг натижасига салбий таъсир этмай қолмайди; иккинчидан, фуқароларимизда ҳуқуқий онг ҳамда ҳуқуқий маданиятнинг етарли даражада эмаслиги, ўз ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қила олмаслиги жамиятда адолат мезонининг бузилишини кўпайтиради; учинчидан, сиёсий институтлар, жамоат ташкилотлари шаклан демократик мезон, мазмун-моҳиятига кўра, замон талабидан орқада қолаётганлиги сабаби олдинга силжишимизга халақит бериб келмоқда.

Халқ тилида соддагина қилиб порахўрлик, кенг маънода коррупция, деб аталувчи ҳодиса барча ислоҳотларнинг илдизига болта ураётганлиги аччиқ бўлса-да ҳақиқатдир. Айтишимиз мумкинки, макроиқтисодий ривожланиш кўрсаткичига энг катта салбий тўлқинни олиб кирувчи омил айнан коррупция хисобланади.

Давлат ва жамиятда инсон онги, дунёқараши билан боғлиқ муаммолар таҳлилидан келиб чиқсак, собиқ иттифоқдан мерос қолган коррупция иллатига қарши курашда ҳали анча азият чекишга тўғри келади. Сабаби юқоридан қуйгача қатъий ишлайдиган иерархия тизими ҳали тўлиқ ишга тушмаган. Лекин, бу табиий жараённи сунъий равишда секинлаштирмаслик ёки айрим кучларнинг тазйиқи остида тўхтатмаслик лозим. Бу борада ривожланган давлатлар бой тажрибасидан унумли фойдаланиш зарур. Айрим давлатларда репортёр-журналистлар коррупцияга қарши курашда энг самарали жамоат назоратини ўрнатган. Шундан келиб чиқиб, бир нечта кучли вақтли матбуот нашри фаолияти қўллаб-қувватланса ва телевидениеда махсус кўрсатувлар



деярли ҳар куни (хоҳ катта, хоҳ кичик тамагирлик ҳолати бўлсин) бериб борилса, кўпчилик хушёр тортиши аниқ. Танқидсиз тараққиёт бўлмаслиги фуқаролар онгига сингдириб борилиши керак.

Жамиятда устувор соҳа – таълим тизимида таҳсил оладиган ўсмирлар, ёшлар онгида толерантликни уйғотиш муаммоси олдимизда кўндаланг турибди. “Жамиятда порахўрлик иллатини енгиб бўлмайди”, деган фикр ёшлар онгида шаклланиб қолгани энг катта камчилигимиздир. Бу борада ўнгланиш, силжиш қилмасак, миллатимиз обрўсига коррупция иллати соя солиб тураверади. Токи, биз оилада, боғчада, мактабда ўғил-қизларимиз онгига, руҳиятига тамагирлик, порахўрлик ёмон иллатгина эмас, балки у жамиятимиз таназули, иқтисодиётимиз орқага кетиши сабаби эканлиги ҳақида кўпроқ тарбиявий ва тарғибот ишларини олиб бормасак, олдимизга қўйган мақсадга эриша олишимиз қийин.

Энг аввало, коррупцияга қарши курашишни оиладан бошлаш даркор. Бу борада аёлларнинг роли жуда ҳам катта ҳисобланади. Агар ўғрилиқ ёки пора ҳисобига келган лукманинг таг-илдизини аёлларимиз суриштириб билса, очик фикрини айта олса, эрлар ҳалол ризқни излашга тушса, иши ва оиласида файз-барака, сокинлик ҳамда хотиржамлик қарор топиши шубҳасиз.

Тараққиёт кушандасига қарши самарали ишлар олиб борилаётганлигига ҳам кўз юмиб бўлмайди. Коррупциянинг келиб чиқиш сабабларини аниқлаш, коррупцияга қарши курашнинг мақбул йўллари топиш бўйича мутахассислар, турли институтлар ва халқаро ташкилотлар томонидан юзлаб тадқиқотлар ўтказиляпти. Ўзига хос рейтинглар тузилиб, ҳар хил кўрсаткич ва рақамлар қайд этиляпти. Ҳатто коррупциянинг хилма-хил кўринишидаги формулалари ҳам ишлаб чиқиляпти. Ҳанузгача, барча миллатлар учун бу иллатга қарши курашда қўл келадиган, қарши курашда асқотадиган ягона ечим йўқ. Гап шундаки, коррупциянинг асл илдизи унинг пайдо бўлиш географияси билан ўзгаради.

XX асрнинг иккинчи ярмида кам ривожланган давлатларда коррупция жамиятнинг ривожланиши учун яхши, деган фикр кенг тарқалган. Чунки бу давлатларда қонунлар тўғри ишлаб чиқилмаган, мансабдор шахслар лавозимига тушунарсиз усулларда тайинланган. Бундай ҳолатда одамларнинг бизнесни ривожлантириш ва сунъий тўсиқларни бартараф этиш учун пора беришдан бошқа иложи қолмайди.

Лекин, XXI асрга келиб кўпчилик олимлар коррупциянинг фойдаларидан кўра зарарлари кўплигини тан олишди. Унинг устига коррупция ҳолатини яхши



дейиш аслида давлат секторини яхшилаш, ривожлантириш вазифаси кейинга сурилишига олиб келди.

Жумладан, иқтисодий соҳада коррупциянинг мавжудлиги куйидаги жараёнларга доимий равишда салбий таъсир ўтказди:

- давлат маблағлари ва ресурсларининг самарасиз тақсимланиши ва сарфланишига;
- бизнесни юритишда вақт ва моддий харажатларнинг ошишига;
- нархларнинг ўсишига;
- рақобат муҳити ёмонлашиши ва ҳамма учун ўйин қоидаларининг бир хил бўлмаслигига;
- хуфиёна иқтисодиёт ўсиши ва солиқ тушумларининг камайишига;
- инвестицион муҳит ёмонлашишига, инвестициялар камайиши ва умуман мамлакат иқтисодиёти самарадорлигининг пасайишига олиб келади.

Бозор иқтисодиёти тизими кушандаси, давлатлар ўртасида икки ва кўп томонлама ҳамкорлик, бизнес ҳамда инвестиция ривожда шафқатсиз тўсиқ ҳам айна шу коррупция ҳисобланади. Ҳар йили ўнлаб кўшма корхоналарнинг очилиши ва ёпилиши замирида ана шу “кўринмас қўллар” ётади. Коррупция даражаси юқориланган давлатга чет эл инвестициясини киритиш камайиб бораётганининг асл сабабларини ҳам шу хавфли иллатдан излаш лозимга ўхшайди.

Олдин Фарб, кейинроқ Осиё давлатларида бу масала чуқурлашиб, жамиятда “касаллик” худуди, кўлами ва даражаси кучайиб бораётган экан, нима қилмоқ керак, деган доимий савол пайдо бўлади. Нима қилса, дунёни эгаллаб, мамлакатлар иқтисодиётига раҳна солаётган бундай балонинг таъсир доираси камайди?!

Коррупция ва миллий тараққиёт масаласи – юрт тақдири, мамлакат келажаги учун ҳар қачонгидан муҳим ва долзарб аҳамият касб этади. Сабаби юртимиз аҳолиси бир асрлик мустамлакачилик даврида йўқотилган моддий ҳамда маънавий бойликлар ўрнини қайта тиклаш, иқтисодиётни ривожлантириш, миллий ўзликни асраш йўлида кечаю кундуз меҳнат қиладиган давр келди.

Халқ руҳиятини сақлаб қолиш, диний қадриятларни мустаҳкамлаш, ватанпарварлик мафқурасини онгга сингдириш орқали миллий тараққиётга эришиш мумкин. Зеро, озодлик, эркинлик яратилган бой имкониятдан тўлақонли фойдаланиш Ўзбекистонда коррупция муаммоси ечилишига, қолаверса, учта



хокимиятнинг ўзаро тийиб туриш тамойилига нечоғли амал қилишига чамбарчас боғлиқ бўлади.

Мухтасар айтганда, коррупция – тараққиёт кушандаси, хавфсизликка таҳдид туғдирувчи хавfli жиноят экан, бу иллатга қарши курашиш тегишли органларнинггина эмас, барчамизнинг ишимиз бўлиши зарур. Шундай экан, ўзимизга хулоса қилишимиз, келажакни коррупциясиз биргаликда куришимиз, бунинг учун аввало ўзимизни ўзимиз тарбия қилишимиз, коррупциянинг ҳар қандай кўришнишини бартараф қилиш учун биргаликда курашишимиз зарурдир.

Фойдаланилган адабиёт ва манбалар рўйхати

1. Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Қонунчилик палатаси томонидан 2016 йил 24 ноябрда қабул қилинган, Сенат томонидан 2016 йил 13 декабрда маъқулланган
2. Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони. ПФ-5729-сон 27.05.2019 йил
3. 2020 йил 29 июндаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони ПФ-6013-сон. 29.06.2020 йил

